

УДК 338.24:338.436(477)

С. О. Остапенко,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0001-7653-4787

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.22.95

ФОРМИ І МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

S. Ostapenko,
Postgraduate student of the Department of Global Economy,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FORMS AND METHODS OF AGRICULTURAL MARKET REGULATION IN UKRAINE

Розглядаються питання державного регулювання аграрного сектору. Наводяться завдання агропромислового комплексу України, основна — максимальне задоволення потреб населення у продуктах харчування і товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини.

Державне регулювання виробництва сільськогосподарської продукції — це складова системи державного регулювання економіки в цілому. Як показав аналіз основних економічних стратегій впливу держави на економіку, що для будь-якої економічної системи властиво державне втручання.

Встановлено, що абсолютне саморегулювання економіки неможливо, бо призводить до серйозних деформацій і провалів в умовах глобальних економічних і соціальних процесів. Держава, спираючись на можливість планування і економічного регулювання, коригує виникають зміни і намагається повернути ринкові відносини в режим досконалої конкуренції вільного ринку.

Безумовно, ринковий механізм не може розглядатися як повністю ідеальна форма. Тому держава використовує різний інструментарій адміністративного і правового, прямого і непрямого економічного регулювання. Методологічні засади та методичний підхід до концепції регулювання сільськогосподарського виробництва засновані на поєднанні саморегулювання ринку і активного впливу державних органів.

Відзначимо, що державне регулювання не варто ототожнювати з державною підтримкою. Система державного регулювання включає різні способи впливу на розвиток агропромислового виробництва. У найзагальнішому сенсі державне регулювання, крім державної підтримки, включає і такі складові, як адміністративний та правовий вплив, заходи обмежувального характеру та ін. Важливі напрями регулювання — розмежування повноважень різних рівнів влади, встановлення оптимальних міжбюджетних відносин.

Дано опис функцій і принципів державного регулювання. Головні з них: пріоритетність регулювання ринку агропродовольчої продукції по відношенні до інших ринків; протекціоністський характер регулювання діяльності суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу; поєднання державного і регіонального підходів регулювання, заснованого на використанні методів програмно-цільового управління і гарантованості ресурсної підтримки; гнучкий, диференційований підхід у залежності від рівня розвитку і аграрного потенціалу території, ефективності господарювання; максимально ефективного використання ресурсної бази відповідно до концепції "зеленої" економіки. Узагальнено форми і методи державного регулювання.

Доведено, що державне регулювання сільського господарства, що забезпечує його конкурентоспроможний розвиток і продовольчу безпеку і буде, на нашу думку, ефективним, якщо формування його системи буде засновано на обов'язковій реалізації принципів його організації.

Issues of state regulation of agricultural market are being studied. Main goals of agricultural sector are reviewed, among which central is to fulfill needs of the population in food and consumer goods which are produced from agricultural raw materials.

State regulation of food and consumer goods production from agricultural raw materials is important part of economic regulatory mechanism. As the analysis of the main economic strategies regarding state's influence on the economy has shown, government intervention is inherent in any economic system.

It is established that absolute self-regulation of the economy is impossible, as it leads to serious deformation and failures during unpredictable global economic and social processes. Government, by

planning and utilizing its power to shape the economic policies is guiding the agribusiness towards a free-market competition regime while performing supervision function.

Fully unbounded market cannot be treated as a perfect form of goods and services exchange. Therefore, the Government uses various administrative and legal, direct and indirect economic regulation tools. Methodological principles and approach to the concept of agricultural production regulation are based on a combination of market self-regulation and active influence of government agencies.

Note that governmental regulation should not be equated to government support. Whole system of state regulation consists of various influence methods that could cause an impact on the development of agro-industrial production. In general sense except governmental stimulus state regulation includes administrative and legislative, supportive, and restrictive measures etc.

Also, important areas of regulation are the measures of powers delimitation between different levels of government, the establishment of optimal inter-budgetary relations.

Also provided an exposition of major functions and principles of governmental regulation. Those should be emphasized: priority of agricultural market regulation to other markets; protectionist principles of regulations while dealing with business entities engaged in agricultural market; using mix of state and regional regulation based on the use of program-targeted management methods and guaranteed resource support; flexible, differentiated approach depending on the level of development and agricultural potential of the addressed territory; management efficiency and responsible resource consumption guided by sustainable development goals.

Forms and methods of state regulation are generalized.

Proved that state regulation of agriculture ensures its competitive development and food security for population.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, сільськогосподарське виробництво, державне регулювання, державне підтримка.

Key words: agriculture, governmental regulation, agricultural production, state support, food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрне виробництво є визнаною в нашій країні "точкою зростання" усієї національної економіки, тому на неї звернено підвищену увагу держави, у тому числі щодо можливостей державного регулювання. Зумовлено це низкою причин. По-перше, аграрне виробництво та сільськогосподарський ринок вважаються одними з пріоритетних напрямів розвитку економіки країни, за його станом визначається вирішення важливих державних завдань щодо забезпечення продовольчої безпеки країни та соціальної захищеності всіх верств населення. По-друге, виробництво сировинної сільськогосподарської продукції з низькою доданою вартістю порівняно з іншими галузями породжує специфічні для цього сектора проблеми диспаритету цін на аграрну продукцію та вхідні виробничі ресурси, непередбачуваність рівня цін та значні економічні ризики.

Актуальність питань державної участі у функціонування та розвитку аграрного виробництва на сучасному етапі пояснюється станом галузей рослинництва та тваринництва, а також геополітичними рішеннями у сфері регулювання торгівлі продукцією галузей агропродовольчого сектора економіки країни. Існує потреба у підтримці та стимулюванні виробничої діяльності сільгосподаровиробників з боку держави, а також створенні умов для ефективної діяльності виробників, нарощування обсягів виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках агропродовольства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання удосконалення державної підтримки сільськогосподарства є предметом наукових досліджень

багатьох провідних науковців, серед яких Борщ А.Г., Коденська М.Ю., Дем'яненко М.Я., Калашникова Т.В., Онегіна В.М., Кириленко В.І. та ін. Проте, сучасні тенденції, які були сформовані під впливом змін зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання в сфері агро бізнесу вимагає перегляду форм і методів державної підтримки аграрного сектора України.

МЕТА СТАТТІ

На основі узагальнення досліджень науковців запропонувати авторський підхід до формування методів державної підтримки аграрного сектора України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичні аспекти взаємодії держави і сільськогосподарських товаровиробників, а також аспекти управління аграрним виробництвом висвітлені в дослідженнях вітчизняних вчених-економістів ін. на етапі розвитку економіки України, висунули на перший план необхідність переоцінки ролі й місця системи державного регулювання аграрного виробництва, у функціонуванні економіки країни загалом і сільського господарства зокрема.

Відсутність розмежувань між такими поняттями як "державна аграрна політика", "державне управління", "державна підтримка", "державне регулювання" ускладнюють конкретизацію та узгоджену практичну реалізацію пропозицій та рекомендацій наукового співтовариства щодо удосконалення функціонування народного господарства країни. В наукових дослідженнях вищезазначені поняття використовують як синоніми [1].

Політика держави загалом і щодо конкретних її складових формується ендогенними та екзогенними

факторами розвитку суспільства, вони ж мають визначальний вплив на формування національної моделі розвитку економіки. У свою чергу доктрина економічного розвитку складається під неформальним впливом домінуючої в суспільстві парадигми. З початку 2000-х років на зміну економічного лібералізму прийшла парадигма регульованої ринкової економіки. Відповідно до прийнятої національної моделі економічного розвитку формуються цілі, принципи та напрями економічної політики держави. Складовою частиною державної економічної політики є аграрна політика, яка відбиває галузеву специфіку народногосподарського комплексу. Відповідно до одного з найпоширеніших уявлень під аграрною політикою мається на увазі система цілей, засобів, методів та заходів державного управління, спрямованих на розвиток та регулювання аграрного сектору економіки та агробізнесу, вирішення продовольчої проблеми та соціальний розвиток сільських територій. Тоді методами аграрної політики є прийоми та механізми державного регулювання економіки аграрного сектору України. У цьому випадку ставиться тотожність між поняттями "аграрна політика" та "державне управління сільським господарством".

Відповідно до іншого погляду на сутність досліджуваної категорії, аграрна політика держави є основою прийняття управлінських рішень на державному та місцевому рівні управління аграрним виробництвом. Ми поділяємо думку вчених, що аграрну політику можна подати у вигляді впорядкованої діяльності держави та сформованих нею громадських та правових інституцій, що формують економічні, соціальні, правові та культурні умови життя сільського населення [2]. В нормативно-правових актах України аграрна державна політика визначається як напрямок державної соціальної та економічної політики, яка спрямована на забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій. Таким чином, аграрна політика є складовою системи управління сільськогосподарським виробництвом.

У низці нормативно-правових актах України визначено основні цілі державної аграрної політики:

підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників і їх продукції, забезпечення якості українських продовольчих товарів;

забезпечення інфраструктурного розвитку сільських територій, створення нових робочих місць, покращення соціальної сфери, підвищення доходів сільського населення, особливо оплати праці працевздатних;

дбайливе використання та відтворення природних ресурсів, що використовуються в сільськогосподарському виробництві;

ефективне функціонування та розвиток інфраструктури сировинних та продовольчих сільськогосподарських ринків, що забезпечують підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників; інвестиційних умов на модернізації матеріально-технічної бази господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Як свідчать результати досліджень науковців, що на аграрну політику накладаються функції вироблення стратегії розвитку аграрного сектору економіки, створення ефективної системи управління, яка забезпечить захист аграрного сектору економіки від кризових явищ та мож-

ливих збитків з ними пов'язаних [3]. Таку саму систему, на думку вчених, слід створити з метою державного планування за основними параметрами регулювання розвитку всього сільськогосподарського виробництва, що сприятиме гармонійному поєднанню суспільних та особистих інтересів на базі реалізації державної програми регулювання розвитку аграрного сектору України [4]. Методологію його регулювання краще будувати на основі програмно-цільового планування з коригуванням можливостей законодавчого забезпечення, визначення ієрархії цілей розвитку та наявних ресурсів, за наявності послідовного плану виконання завдань за принципом "step by step" у поєднанні з модернізацією виробництва, за термінами виконання необхідних заходів, із зазначенням конкретних виконавців.

На нашу думку, системне уявлення та пояснення напрямів концептуалізації взаємодії державного управління сільським господарством та аграрної політики необхідно розпочати з подання структури останньої. Аналіз досліджень у цій сфері зазначених вище вітчизняних учених-економістів можна дійти невітного висновку про двох принципових складових аграрної політики:

1) підсистема, що базується на відносинах власності на засоби виробництва в сільськогосподарського виробництва. Вона відповідає за визначення ефективних форм господарювання, які у свою чергу відповідають відповідним для них формам власності;

2) підсистема, охоплює основні інструменти регулювання процесу розвитку аграрної економіки, механізми, важелі, інструментарій регулювання, методи, способи коригування процесу розвитку.

У вітчизняній літературі визначення поняття "державне управління", пояснення його сутності, функцій та ролі в механізмі функціонування суспільної системи спирається на два основні підходи [5]. Відповідно до першого підходу державне управління є діяльність державних органів влади, які спрямовані на об'єднання зусиль суспільства, держорганів, інститутів управління з метою вирішення економічних, політичних та соціальних завдань. Відповідно до другого підходу поняття державного управління визначається через вплив і є цілеспрямованим пізнанням об'єктивних закономірностей впливів керуючої системи на процеси, що проходять в керованій системі з метою оптимального вирішення завдання з досягнення поставленої мети.

Основними функціями державного управління аграрного сектору України на всіх рівнях є:

проведення в життя основних принципів, встановлених нормативів галузі аграрної політики;

розробка та планування середньострокової та довгострокової стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні;

регулювання ринку виробництва та збуту сільськогосподарської продукції та продовольства;

створення необхідного ресурсного потенціалу;

забезпечення необхідної фінансової підтримки товаровиробників;

регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У процесах державного управління безпосередньо або опосередковано беруть участь багато структур державної влади. Однак адміністративна та управлінська діяльність реалізуються на практиці органами виконав-

чої влади та органами місцевого управління. Ця градація дозволяє говорити про державне управління в "широкому" і "вузькому" контексті.

Підсумувавши вищесказане, сформулюємо поняття державного управління аграрного сектору України. У вузькому значенні під ним слід розуміти цілеспрямований вплив органів виконавчої влади на організацію господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу. У широкому значенні державне управління аграрним сектором є система складних заходів економічного, правового, організаційно-адміністративного та соціального управління аграрними відносинами у виробничій, господарській, соціальній та інших сферах функціонування суспільства.

У першому випадку в основі державного управління лежить аграрна політика, державне управління реалізується в рамках існуючої аграрної політики і з метою досягнення поставлених її постулатів цілей. У другому випадку державне управління формує основи аграрної політики, визначає її напрями, контролює ефективність та реалізує заходи щодо вдосконалення. При цьому спрямований вплив може здійснюватися лише на рівні надбудовної системи аграрної політики за постійної базисної частини.

Базова складова аграрної політики змінюється при зміні національної доктрини розвитку. Таким чином, аграрна політика та державне управління сільським господарством являють собою взаємозумовлені та взаємопов'язані категорії впливу та визначення функціонування та розвитку сільськогосподарського виробництва.

Найбільш поширеним все ж таки є подання державного управління через процеси впливу керуючої системи на об'єкт управління. І тут керуючої системою виступають органи структури державної влади всіх рівнів управління (загальнодержавний, місцевий, тощо), а керуваною системою — сільськогосподарське виробництво, зі всієї сукупності інститутів, суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу. Цілі, що лежать в основі заходів керуючого впливу, визначаються аграрною політикою держави нині розвитку. Пряме державне управління в аграрній сфері не може виходити за рамки власності на землю та майно, що належить господарюючим суб'єктам на праві власності. Непряме державне управління здійснюється через механізми державного регулювання і передбачає вплив на соціальні та економічні процеси адміністративними та правовими та економічними методами, розвиваючи. Щоб зрозуміти відмінності двох напрямів необхідно звернутися до основних проблем економіки: економічне зростання та економічна рівновага. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва спрямовано формування необхідних умов виробництва кінцевої продукції, забезпечення процесів формування та диверсифікації доходів, створення нових робочих місць на сільських територіях, неухильне дотримання у процесі здійснення самостійної економічної діяльності суб'єктами господарювання, що є об'єктами впливу держави [6].

"Розвиваюча складова" державного регулювання має на меті створення стимулюючого середовища для суб'єктів сільськогосподарського сектора. У процесі формування такого середовища господарства отримують гарантії щодо забезпечення свого сталого вироб-

ництва в рамках певних правил, які реалізуються на партнерській підтримувальній основі.

Як складові системи державного регулювання виступають елементи економічного механізму аграрного сектору України, такі як ціноутворення (основний механізм формування доходів, що визначають еквівалентність міжгалузевого обміну та міжгалузевих пропорцій), системи оподаткування, бюджетного фінансування та інші складові фінансових та кредитних інструментів. Крім економічного впливу вони включають заходи адміністративного та правового напрямку регулювання.

Насправді рідко розмежовують поняття державна підтримка і державного регулювання, вони, зазвичай, отожденоються. Але зазначимо, що регулювання встановлює певні правила, діяльності всіх суб'єктів господарювання. Завдання державного регулювання полягає у створенні щодо рівних конкурентних можливостей усім учасникам ринку та подолання труднощів економічного зростання.

А державна підтримка сільськогосподарського виробництва спрямована на підвищення ефективності державного регулювання і здійснюється щодо конкретних видів господарської активності у всіх галузях сільськогосподарського виробництва, включаючи суб'єкти малого господарювання, адміністративних важелів та інструментів щодо стимулюючого впливу на найбільш проблемні в економічному плані сільськогосподарські виробництва, організації, галузі. Зазначимо, що заходи державної підтримки не зачіпають основи економічного механізму, що склався в галузі [7]. При цьому зберігаються всі основні принципи формування, диверсифікації доходних складових. Така підтримка спрямована лише на покращення можливостей адаптації до існуючих умов ведення відтворення, включаючи міжгалузевий обмін, що склався, при збереженні принципів еквівалентності. Зазначені елементи, всупереч поширеній думці, використовуються у напрямі підтримки не тільки збиткових, а й господарств, що ефективно функціонують. Останні відчувають потребу у прямій державній підтримці у кризових ситуаціях, де необхідно забезпечити захист їхніх економічних інтересів. Однак і підтримка інститутів розвитку наук, освіти, технологій надають значний вплив на ефективність функціонування всіх суб'єктів сільськогосподарського виробництва, і є часто більш ефективною, ніж прямі виплати та субсидії виробникам. у разі держава стимулює ділову активність господарювання.

Система державного регулювання порядку свого підпорядкування не могла бути залежною від превалюючої у суспільстві моделі розвитку та загальної економічної політики. У процесі розвитку економічних відносин можна виділити різні школи та моделі взаємодії економічних суб'єктів, з одного боку, та держави — з іншого. У сучасній економіці України склалася розгалужена, впорядкована і досить складна система взаємодії та впливу держави на аграрну сферу економіки, із суворою теоретичною та науковою складовою. Однак і сьогодні дискусійним залишається питання, чи здатний ринковий механізм без втручання держави забезпечити стабільність функціонування та можливість розвитку в економіці, цілей, завдань, форм та методів спрямованих на регулювання виробничих процесів, що дозволило нам систематизувати за своїми існуючими структурно-логічними схемою модельного функціонування механізм-

му державного етапного регулювання процесів економічного управління [8].

Одним із завдань регулювання аграрного ринку є створення сприятливих умов для прибуткового функціонування виробників сільськогосподарської продукції та посилення їх конкурентоспроможності.

Державне регулювання здійснюється, щоб надати процесам організованого характеру, упорядкувати дії економічних суб'єктів, забезпечити дотримання законів, відстоювати державні та суспільні інтереси. Воно включає прогнозування, планування, фінансування, бюджетування, оподаткування, кредитування, адміністрування, облік, контроль.

ВИСНОВКИ

З урахуванням багатофункціональності аграрної сфери можна виділити кілька категорій аргументів необхідності державного регулювання аграрного ринку:

- по-перше, пов'язані з продовольчою безпекою країни;
- по-друге, обумовлені цінами на продовольство і доходами товаровиробників;
- по-третє, природоохоронні;
- по-четверте, що диктуються необхідністю розвитку сільських територій.

Першу категорію аргументів відстоюють багато вітчизняних економістів. Справді сільське господарство як виробляє продукцію, а й забезпечує продовольчу безпеку, зменшуючи ризики, пов'язані з можливим браком продовольства у майбутньому. Продовольча безпека може реалізовуватися лише за умови достатнього рівня розвитку власного аграрного виробництва, здатного забезпечувати продовольчу незалежність.

Аргументи другої групи стосуються проблеми цін і доходів сільському господарстві. Специфічні риси цієї галузі зумовлюють нестабільність ціни сільгосппродукції. Оскільки грошові надходження сільському господарстві змінюються у зворотній пропорції до виходу продукції, то нестабільність цін має коригувати держава у сфері захисту доходів аграріїв, ніж порушувалася збалансованість фінансів і знижувалася купівельна спроможність сільгоспвиробників. У довгостроковому періоді відносні доходи сільських товаровиробників знижуються порівняно з доходами в інших секторах економіки. У такій ситуації державне втручання необхідне відновлення справедливості.

Дві наступні групи аргументів (природоохоронні та пов'язані з розвитком сільських територій) найповніше свідчать на користь державного регулювання аграрного ринку. Існує і безліч інших аргументів на користь застосування механізмів державного регулювання аграрного ринку: боротьба з монополізацією ринку, активізація інноваційних та інвестиційних процесів, недоцільністю залишати на волю стихії виробництво продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни; контролем цінової політики та доходів сільгоспвиробників; проведенням природоохоронних заходів; розвитком сільських територій; боротьбою з монополізацією ринку; активізацією інвестиційної та інноваційної діяльності та ін.

Література:

1. Криленко В.І. Державна підтримка аграрного сектору як складова регуляторної політики держави. Нау-

ковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 6 (1). С. 225—228.

2. Криворук Б.М. Державна підтримка виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Економіка та держава. 2016. № 11. С. 101—104.

3. Лебодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів господарювання малого бізнесу. Економічна теорія та право. 2016. № 2. С. 183—194.

4. Нісходовська О.Ю. Державна підтримка аграрного сектору економіки України. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2014. Вип. 22. С. 294—297.

5. Лункіна Т., Павлюк Є. Державна підтримка інтеграції та кооперації в АПК України: зарубіжний досвід та основні напрями. Економіст. 2013. № 4. С. 37—39.

6. Оподаткування та державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників: регіональні пріоритети та євроінтеграційні процеси: монографія / Г.М. Давидов [та ін.]. Кропивницький: Александрова М.В. [вид.], 2017. 208 с.

7. Державна підтримка фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі: правові аспекти: монографія / О.В. Гафурова, С.І. Сиволицька. Київ: Компринт, 2017. 335 с.

8. Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства / А.С. Шолойко. К.: КОМПРИНТ, 2013. — 125 с.

References:

1. Krylenko, V.I. (2014), "State support of the agricultural sector as a component of state regulatory policy", *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, vol. 6 (1), pp. 225—228.

2. Kryvoruk, B.M. (2016), "State support for agricultural production and food: foreign experience and domestic realities", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 101—104.

3. Leb'odkin, K.S. (2016), "State support for small businesses", *Ekonomichna teoriia ta pravo*, vol. 2, pp. 183—194.

4. Niskhodov's'ka, O.Yu. (2014), "State support of the agricultural sector of Ukraine's economy", *Zbirnyk naukovykh prats' Podil's'koho derzhavnoho ahrarnotekhnichnoho universytetu*, vol. 22, pp. 294—297.

5. Lunkina, T. and Pavliuk, Ye. (2013), "State support for integration and cooperation in the agro-industrial complex of Ukraine: foreign experience and main directions", *Ekonomist*, vol. 4, pp. 37—39.

6. Davydov, H.M. (2017), *Opodatkuvannia ta derzhavna pidtrymka sil's'kohospodars'kykh tovarovyrobnykiv: rehional'ni priorytety ta ievrointehratsijni protsesy* [Taxation and state support of agricultural producers: regional priorities and European integration processes], Aleksandrova, M.V., Kropyvnytskyi, Ukraine.

7. Hafurova, O.V. and Syvolots'ka, S.I. (2017), *Derzhavna pidtrymka fermers'kykh hospodarstv v Ukraini ta Yevropejs'komu Soiuzi: pravovi aspekty* [State support of farms in Ukraine and the European Union: legal aspects], Komprynt, Kyiv, Ukraine.

8. Sholoyko, A.S. (2013), *Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku sil's'koho hospodarstva* [State financial support for agricultural development], Komprynt, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2021 р.